

Mir Cəlalın “Bir gəncin manifesti” əsərində Sona, Mərdan və Baharın acınacaqlı taleyi

Şakir Cəfərov 

Açar sözlər: *tale, baxış, məslək, kədər, fərş, iztirab*

Keywords: *fate, view, profession, sadness, grief, suffering*

Mir Cəlalın yaradıcılığında mühüm yer tutan əsərlərindən biri «Bir gəncin manifesti» əsəridir. Əsərdə Sona, Mərdan və Baharın acınacaqlı taleyi çox böyük ustalıqla verilmişdir. Əsərdən görürük ki, Mərdan hələ inqilabın əsl məqsəd və vəzifələrini anlamır, ayrı-ayrı dövlətlilərə baxışı ciddidir və onları məhv etmək fikrindədir. O, şəhərdə olanda kənddə qoyub gəldiyi anasını, körpə qardaşı Baharı yaddan çıxarmır, tez-tez onları xatırlayır. Həyatda tutduğu bəzi xasiyyətlərinə görə özünə tənqidi də yanaşır. Belə vaxtlarda ona məslək dostu Bağır lazımı məsləhətlər verməyi unutmur. Biz əsərdə Mərdanın, Sonanın və Baharın kənddəki həyatı ilə tanış olanda Mir Cəlalın daha çox səmimiliyini duyuruq. Yazıçı özünü sevimli qəhrəmanlarından kənarda duran adi müşahidəçi rolunda göstərmir, bəlkə də onların sevincinə, kədərinə şərik olur. Həyata gəldiyi gündən ehtiyac içərisində böyüyən körpə Baharın taleyi nə qədər kədərlidir.

Qeyd etməliyik ki, Mir Cəlalın «Bir gəncin manifesti» əsərində məhəbbətlə təsvir etdiyi qəhrəmanlar içərisində Sona obrazı xüsusilə fərqlənir. O, həm qayğıkeş bir ana, həm də öz qürurunu üstün tutan, insani ləyaqətini yüksək qiymətləndirən vətəndaş kimi diqqəti cəlb edir. Onun kasıbçılığı, ehtiyac içərisində qalması ucbatından «Yusif-Züleyxa» xalçasını satmaq istəməsi ilk baxışda adi bir vəziyyət kimi görünür, desək, heç də yarılmırıq. Əslində, oğlunun toy günü üçün qiymətli bir hədiyyə kimi saxlanan bu xalça «əbədi və təmiz bir məhəbbətin» timsalıdır. Belə bir hədiyyəni satmaq onun qüruruna, şəxsiyyətinə toxunur və çox pis hala düşür.

Ana ingilisin saydığı «sarı və buz kimi soyuq qızılların bir-bir əlinə toxunduğunu» hiss edərkən adi bir fəhlənin sözü onu sanki yuxudan ayıldır: «Verin, verin aparsın fahişələrə fərş eləsin. Qoy onu toxuyanlar quru yerdə qalsın. Ay bədbəxt, qafil müsəlman» (Hüseynov, 2011, s. 196).

Sona anaya elə gəlir ki, ingilis öz evində rahatlıqla adi xalçaya deyil, elə Sonanın barmaqlarına baxır. Belə bir vaxtda Sonanın gözü qarşısında əvvəlcə öz oğlu Mərdanın məzəmmətlə dolu baxışı gəlib durur. Eyni zamanda xalça onun nəzərində bir ev əşyası kimi yox, vətənin ən gözəl nemətlərinin məcmusu kimi görünür. Ananın belə hiss keçirməsi, onun hərəkətləri onun vətənpərvərliyindən xəbər verir.

Mərdan günahsız döyülmüş və təhqir olunmuş kiçik qardaşının böyük günahını, hər şeydən əvvəl, kasıb olmasında görürdü: «Ana, Baharın böyük təqsiri var. Onun təqsiri kasıblıqdır. Bu zamanədə kasıblıqdan böyük günah nədir? Yıxıl öl, kasıb olma!» — deyir (Hacıyev, 1958, s. 620).

Bu sözlərdə Mərdanın mühitə, haqsızlığa və ədalətsizliyə nifrəti, kəskin etirazı diqqəti cəlb edir. Belə haqsızlığa dözə bilməyən Mərdanı mübarizə meydanına və cəsur insanlar arasında olmağa aparıb çıxarır və həyatda müxtəlif adamlarla qarşılaşması onu daha mübariz edir.

Qeyd etməliyik ki, Mərdanın kənd şəraitində olan fəaliyyəti də əsərdə əhəmiyyətli yer tutur. Mir Cəlal onu fəal və bacarıqlı natiq, təbliğatçı kimi də qələmə almışdır. Düzdür, Mərdan təhsil almayıb, amma onun sadə danışqı tərz, konkret fikri və güclü mühakiməsi vardır. Əsərdən aydın olur ki, Mir Cəlal Sonanı ana-oğul münasibətində verməyib, ən əsası, ananın milli keyfiyyətlərini, ana-vətəndaş xarakterini üzə çıxarmışdır. Məsələn, ceyran və xalça əhvalatı buna real sübutdur.

Tanınmış ədəbiyyatşünas alim Cəfər Xəndan doğru demişdir: “Ceyran və xalça əsərdə xalqımızın ən sevimli, ən əziz nemətləri kimi verilmişdir. Əgər yaraşqı, məsum, qaragöz ceyran hələ balaca Bahardan ötrü əsasən əyləncə və təsəlli vasitədirsə, Sonanın mənəviyyatını, qəlbini, duyğu və düşüncə aləmini açmaq üçün bədii imkanlardan biridir. Əgər ceyran meşə yırtıcısının, vəhşi canavarın hücumuna məruz qalardısı, ana köksünü qalxana çevirər, bütün gücünü toplayıb onu qorumağa çalışardı. Lakin qarşıda işi qat-qat çətinləşdirən pristav, divan, mister kimi daha qorxunc qüvvələr və maneələr dayanırdı” (Arif, 1967, s. 48).

Sona da başqaları kimi oğul toyu görməyi özünə bir arzu saysa da, bu arzuya çata bilmirdi. Çünki oğlu ev-eşiyindən didərgin düşmüş və həbs olunmuşdur. Əsərdə Bahar da ömrü başdan-başə ehtiyac və iztirab içərisində keçən nakam uşaqların bir timsalıdır. Dolanısqı, bir parça çörək onu çöllərə salmış, ana qayğısı və uşaqlıq fərəhindən məhrum etmişdir. Təsədüfi deyil

ki, Bahar surəti təsvir edilərkən M.Ə. Sabirin belə bir beyti yada düşür:

Ey dərbədər gəzib ürəyi qan olan cocuq,
Başsız qalıb ayaqlara iftan olan cocuq (Sabir, 2012, s. 552).

Əsərdə günahsız Baharları ölümə məhkum edənlərə qarşı nifrət və qəzəb qüvvətlidir. Şaxta vurub dondurmuş, qanlı dövrənin qanunları, amansız insanların əli ilə öldürülmüş balaca Bahar xalqın azadlığa çıxdığı güman edilən gündə bir daha hörmətlə xatırlanır.

Ədəbiyyat

1. Arif, M. (1967). *Seçilmiş əsərləri* (C. 1). Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı.
2. Hüseynov, Ə. (2011). *Mir Cəlalın bədii nəsr*. Elm və Təhsil.
3. Hacıyev, C. X. (1958). *Mir Cəlal*. Bilik Cəmiyyəti.
4. Sabir, M. Ə. (2012). *Hopopnamə*. Təhsil.